Kovács Zsuzsa

Horváth György: Fráter György epitáfiuma*

(Milano, Biblioteca Ambrosiana, G 275 inf. ff. 181r–182r)

A milánói Biblioteca Ambrosiana „G 275 inf." jelzetű kódexében[1] Giovan Battista Castaldo (1493–1563) zsoldos hadvezér iratai vannak egybekötve, zömében abból az időszakból, mikor Ferdinánd király megbízásából Magyarországon tevékenykedett.[2] Köztük számos Fráter Györggyel kapcsolatos dokumentum található. Magának a barátnak Castaldóhoz írt eredeti levelei, leveleinek másolatai, feljegyzései azokról a tárgyalásokról, amelyek eredményeképp Izabella királyné átadta országát és a koronát Ferdinándnak, valamint olyan dokumentumok, amelyek megerősítik Fráter Györgyöt különböző várak birtokában. Az iratok egy része Fráter György halálával, a Castaldo parancsára végrehajtott gyilkossággal és az azt követő pápai vizsgálattal kapcsolatos. Erre vonatkozó levelek mellett a kódex öt, a barát legendás kincseiről készült listát is tartalmaz,[3] valamint egy latin disztichonokban írt epitáfiumot, melynek szerzője „Georgius Horwath".

Az irodalomtörténetben eddig számon nem tartott költő életéről keveset tudni.[4] Talán azonos azzal a Horváth Györggyel, aki 1525-ben Szapolyai János környezetében Budán tartózkodott.[5] Fráter György familiárisa, s Szerémi György emlékirata szerint földije, Francesco Strepati szerint rokona volt.[6] Szerémi elbeszéléséből ismerjük egy nevezetes követjárás történetét: amikor Fráter György, Szapolyai tanácsosaként, hűtlenséggel vádolta meg Majláth István erdélyi vajdát, hogy erről meggyőzze a hitetlenkedő királyt, azt javasolta, küldjenek követet a szultánhoz, hogy megbizonyosodjanak felőle. 1540 elején Horváth Györgyöt neveztette ki követnek, aki azonban nem jutott el Isztambulba, mert a barát titokban feltartóztatta, hogy egy hamisított szultán-levéllel küldje vissza a királyhoz, amivel elérte, hogy János király Majláth ellen fordult.[7] (Jókai Mór Fráter Györgyről szóló regényében külön fejezetben, *A szultán pecsétje* címmel írta meg és tette közismertté a történetet.) Szapolyai halála után Fráter György nevében Batthyány Orbánnal együtt Horváth kormányozta Budát.[8] 1544. január 14-én Izabella

---

* A közlemény a Klebelsberg Kunó ösztöndíj hozzájárulásával készült.

1 Kovács, 2012.

2 Castaldo életére és magyarországi tevékenységére ld. Centorio, 1566, 59–252; D'Ayala, 1867; Kropf, 1895; De Caro, 1978.

3 Ff. 58–59, 86, 141, 196–197, 199–200. Vö. Oborni, 2011.

4 Kovács, 2012b.

5 Kubinyi, 2004, 169–170.

6 Szerémi, 1857, 347. A rokonságra vonatkozó kitétel egy Szekfű Gyula által idézett anonim történeti műben szerepel, melynek szerzőjét Ritoókné Szalay Ágnes azonosította Strepatival, Castaldo titkárával. Ld. Szekfű, 1914, 29; Ritoókné, 1975; Ritoókné, 2001.

7 Szerémi, 1857, 347–350. Vö. Majláth, 1889, VI.; Veress, 1901.

8 Veress, 1901, 2. könyv, IV. fejezet, 3. könyv, I. fejezet.

királyné kíséretében a baráttal együtt vonult Szebenbe.[9] 1548 októberében tagja volt Izabella Bécsbe küldött követségének.[10] Fráter György a nagykunok egy községét, Telekszállást adományozta neki.[11] Feltehetően a barát közvetlen környezetéhez tartozott, erre utal, hogy Castaldo Fráter György meggyilkolása előtt beszélt vele,[12] s hogy azt követően Ferdinánd király őt bízta meg azzal, hogy folytasson vizsgálatot Fráter György javairól.[13] 1552-ben Horváth azt kérte Ferdinánd királytól – eredménytelenül –, hogy a kunok főtisztsége neki adassék.[14] 1564-ben még Telekszállás birtokosaként említik, 1572-ben azonban a községet már az örökösei bírják,[15] azaz valamikor 1564 és 1572 között halt meg.

Epitáfiuma azt az ókorig visszanyúló, s a magyarországi latin költészetből is jól ismert hagyományt követi, amely a halottat egyes szám első személyben szólaltatja meg, a sírversek hagyományos versformájában, disztichonokban.[16] A 16. században egyre népszerűbbé váló irodalmi epitáfium műfajába tartozik, amely a sírra vésett epitáfiumoktól eltérően, hosszabb formában dicsőítette az elhunyt erényeit. Az ilyen, gyakran politikai mondandót hordozó epitáfiumok között paszkvillusok is születtek. Több hasonló, a 17. század elejéről ismert gúnyvers[17] jelzi, hogy Magyarországon mind a latin, mind a magyar nyelvű költészetben hagyománya volt az epitáfium e szatirikus változatának. Horváth György verse ennek korai példája.[18]

Az epitáfium sok kortárs dokumentumhoz hasonlóan nagy eszűnek, de nagyravágyónak, erőszakosnak, kapzsinak és csalárdnak mutatja be Fráter Györgyöt, bűnéül rója fel Lippa pusztulását, s Isten büntetésének tekinti szörnyű halálát. Tinódi és Heltai is hasonlóképp ábrázolja a barátot (bár Tinódi azt is megjegyzi: „használt bizon ez országnak").

Noha a vers Castaldo iratai között maradt fenn, nem valószínű, hogy az ő megrendelésére született. Castaldo (és Ferdinánd) Fráter György megölését azzal igazolta, hogy a barát a török kezére akarta játszani Erdélyt és a keleti országrészeket. Ez a vád az epitáfiumban nem szerepel. Azzal azonban, hogy a barátról kegyetlenül negatív képet festett, a vers terjesztése hozzájárulhatott a gyilkosságot végrehajtó Castaldo enyhébb megítéléséhez, felmentéséhez az európai, itáliai közvéleményben.

---

9 *Uo.,* 4. könyv, V. fejezet.
10 *Uo.,* 4. könyv, I. fejezet.
11 Gyárfás, 1885, Első szakasz, V.
12 Strepati beszámolója szerint. Ld. Szekfű, 1914, 29.
13 Lásd Ferdinánd 1552. február 10-én Castaldóhoz írt levelét a Castaldo-kódexben, f. 226r.
14 Gyárfás, 1885, Első szakasz, V.
15 *Uo.,* Második szakasz, VII, XI.
16 Példaként idézhetjük Garázda Péter, Megyericsei János vagy Lászai János sírfeliratát stb.
17 Pl. Szuhay István püspök epitáfiuma latinul vagy Káthay Mihályé magyar nyelven.
18 Lásd még Kiss, 2004, 334–336.

Forrás

Epitaphium fratris Georgi Episcopi olim Waradiensis etc.
testimonium perhibens ex infferno de sua vita acta condicione et fine mortis[19]

Frater eram dictus tanto cognomine Magnus
exuperans alios fraude doloque viros.
Nil mihi fortuna invidit, nil deffuit unquam
imperare[20] gratum fata dedere mihi,
hinc ego Pannonios populos, proceresque gubernans, 5
nomine notus eram, notior insidiis
Fingere quicquid enim[21] potuit mea sancta cuculla
Fortibus hoc nocuit, damna deditque viris,
fallere, mentiri Vertumni more solebam,
Sed lupus arte rapax, flens crocodilus eram, 10
haec monochus feci titulo fastuque superbus,
(nam fuit ambitio semper amica mihi).
Et pudor et pietas procul me rite fuere
omnia per me me pessima demon agens.
Nihil magis antiquu*m* duxi quam Mammona Patrem 15
firmiter ingenio, pectore habere meo,
dividias cumulans, fulvo spectabilis auro,
frater eram dives, cuncta metalla tenens.
Innumeris opibus multorum pectora flexi,
ne patriae possent dicere vera suae. 20
Non mihi sat fuit hoc fecisse, sed episcopus unctus
altus exerui, sidera ad usque caput,
fullatus gradiens, variis gemmisque reffertus
pontificis merui nomen habere pii.
Nec mihi Romanae Sedis pergrata voluntas 25
deffuit, hinc igitur gratus alumnus eram,
Cardinei coetus[22] volui tenuisse galerum,
triffida quo nobis ipsa corona foret,
hac ego de celo Christum cursare volebam,
dogmata falsa docens, facta scelesta sequens, 30
hacque Lutheranos occidi cede dolosa,
emunxi argento quos ego latro satis.

---

19 Megköszönöm Pajorin Klárának és Kasza Péternek, hogy segítettek a kézirat kiolvasásában.
20 imperare *corr.; in ms.:* imperire
21 enim: *suprasc.*
22 *post* coetus: ren *del.*

Pollutam vitam duxi sine foedere casto
coniugis, ast celebs nostra cuculla fuit,
fama fidem fecit longo memorabilis aevo 35
me summo regi nil tribuisse boni.
Illusi propriis dominis ducibusque libenter,
non curans homi*n*es, aut pietatis opus,
Atropos interea rupit mea fila repente,
me ad generum Cereris ducere Parca volens. 40
Furva soror Somni, clausit mea lumina foede,
ut cecidit Cacus, sic ego succubui,
fortunae cursum numquam reverenter habebam,
perdidit hoc casu nos graviore dea.
Pectus in excelsum amisi laudemque decusque, 45
fine malo claudi vita scelesta solet,
Scilicet emerui divini signa furoris,
Quod furor mi Ungarici pestis acerba soli.
Praeclaras urbes destruxi, regia Lyppa
insidiis nostris diruta nuda iacet. 50
Non tamen effugi mortem cedemque neffandam
tot veterum fraudum nil me[!] meminisse iuvat.
Disce meo exemplo periuria posse cavere,
Atque mea poena disce carere dolo.

Georgius Horwath morte*m* do*m*ini sui deplorans fecit

Irodalomjegyzék

Centorio
1566 — Centorio, Ascanio: Commentarii della guerra di Transilvania. Vinegia, Gabriel Giolito de'Ferrari, 1566. Hasonmás kiadás. Bev. Gáldi László, Budapest, Athenaeum, 1940.

D'Ayala
1867 — D'Ayala, Mariano: Vita di Giambattista Castaldo famosissimo guerriero del secolo XVI. In: Archivio Storico Italiano, ser. 3, 5 (1867), 86–124.

De Caro
1978 — De Caro, Gaspare: Castaldo, Giovanni Battista. In: Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 21. Roma, Istituto della Enciclopedia italiana, 1978. 562–566.

Gyárfás
1885 — Gyárfás István: *A jász-kunok története.* IV. köt. Kecskemét, 1885, http://vfek.vfmk.hu/00000097/

Kiss
2004 — Kiss Anna, *Epitáfium. MAMÜL* II, 2004, 334–336.

Kovács
2012a — Kovács Zsuzsa: *Castaldo-kódex.* In: *MAMÜL,* XIII, 2012, 345–346.

Kovács
2012b — Kovács Zsuzsa: *Horváth György.* In: *MAMÜL* XIII, 2012, 373–375.

Kropf
1895 — Kropf Lajos: *Castaldo Erdélyben 1551–1552.* In: *Hadtörténelmi Közlemények,* 8 (1895), 350–366; 509–521; 9 (1896), 53–72, 141; 161–186; 299–325; 465–483.

Kubinyi
2004 — Kubinyi András: *A Szapolyaiak és familiárisaik (szervitoraik).* In: *Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről.* Szerk. Bessenyei József et al., Miskolc, Miskolci Egyetem BTT, 2004, (Studia Miskolcinensia, 5.) 169–194.

Majláth
1889 — Majláth Béla: *Maylád István 1502–1550.* Budapest, Méhner, 1889.

MAMÜL — *Magyar művelődéstörténeti lexikon.* I–XIII. Szerk. Kőszeghy Péter. Budapest, Balassi, 2003–2012.

Oborni
2011 Oborni Teréz: *Az ördöngös barát kincse.* In: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, minden kor, a főszerkesztő, Kőszeghy Péter LX. születésnapjára.* Szerk. Bartók István, Csörsz Rumen István. Budapest, Balassi Kiadó, 2011, 225–227.

Ritoókné
1975 Ritoókné Szalay Ágnes: *Un memorialista italiano al seguito di Castaldo in Transilvania. Rapporti Veneto-Ungheresi all'epoca del Rinascimento.* A cura di Tibor Klaniczay. Budapest, Akadémiai, 1975. (Studia Humanitatis, 2.) 291–295.

Ritoókné
2001 Ritoókné Szalay Ágnes, *Egy olasz emlékíró Castaldo erdélyi kíséretében.* In: *Gazdaságtörténet – könyvtártörténet. Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára.* Szerk. Búza János. Budapest, MTA-BKÁE Gazdasági és Társadalomtörténeti Kutatócsoport, 2001. 353–357.

Ritoókné
2012 Ritoókné Szalay Ágnes: *Kutak. Tanulmányok a XV–XVI. századi magyarországi művelődés köréből.* Budapest, Balassi, 2012, 174–178.

Szekfű
1914 Szekfű Gyula: *Két historiographus Castaldo erdélyi seregében.* In: Századok, 48 (1914), 17–33.

Szerémi
1857 Szerémi György, *II. Lajos és János királyok házi káplánja Emlékirata Magyarország romlásáról, 1481–1543,* közli Wenzel Gusztáv. Pest, 1857, (Monumenta Hungariae Historia, Scriptores, I.)

Veress
1901 Veress Endre: *Izabella királyné 1519–1559.* Budapest, 1901.